

вельми освічений (humanista) і чесний, а тепер став повний зіпсуття, без сумніву заразившись московитською розпусністю, що принесли з собою зайшли сюди московити". Про іншу домінію Києва, Псков, нотує „освіченість і мякі звичаї псковитиків змінилися на московитські звичаї, що є під кожним оглядом гірші”.

Буєство і сваволя „правицею й лівницею” нищать західні землі, навіть у центрі над Тетеревом і Богом творяться анархічні групи „людей татарських”, болоховців. Еліта Києва порозбрехала по окраїнах, по князівствах суздальських, литовських, молдавських. Нема голосу, що їх кликав би назад до Міста. Не звав їх до себе великий зміст.

Зміст той вийшов з Києва, як загасло світло Золотих Воріт, так, якби дійсно виніс їх на своїх плечах багатир Михайлик з народньої легенди. Виніс, відігнавши хвилево татарів, але одночасно сповнившись погордою до змалілих киян. „Кияни-громадо, погана ваша рада!”.

Зісталось лише каміння руїн, земля і люди.

Але ті люди можуть бути всім. З них можуть вийти знову багатирі Михайлики. Бо як каже народня легенда про істоту багатирів героїв: „Богатирі (усе одно як святий) — його не побачиш... Чи вони, богатирі, вмирають, чи як, а тільки виходять з нас: вийдуть йому літа, то він і проявить себе”.

Петро Ісаїв

ПІСЛЯСЛОВО ДО „ПРЕДКА“ Н. КОРОЛЕВОЇ

(Наталена Королева: ПРЕДОК. Повість. Бібліотека „Дзвонів” ч. 22. Львів. 1938, 8^о, 143 стр.).

Королева — письменниця, щодо якої і наша літературна критика, і читачі висловлюють дуже розбіжні думки, письменниця, що докруги неї знялася була недавно велика буря, пристрасна боротьба за її вступ на наш літературний Парнас. З одного боку похвали, звеличчання, справжнє захоплення, суперлятиви в оцінці і беззастережні признання, — з другого — нехіть, напади, іронічні посмішки й кепкування, злобні шпильки та негація, а бодай невдоволення. Хто вглибився в її творчість, відчув та збагнув її зміст, для того ясна й зрозуміла причина таких протилежностей.

Королева безсумнівно започатковує нову добу в нашій літературі, творить новий розділ у ній, надає новий напрям, впроваджує нову духовість і світловідчування, інакше підходить до життя — її творчість безперечно переломова.

Десь із половини ХІХ. віку почалось в українській, як і взагалі в європейській духовості, так сказати б, в іривнювання „по найнижчому типу” — в політиці, громадянським житті, моді, звичаях, ментальності і взагалі в цілій культурі. Передвоєнна мода на вишивані сорочки у нас, які вдягали навіть до фрака! — це характеристичний показчик цілого тодішнього духового наставлення. Та все ж наші низи стояли тоді ще високо в моральному

огляді і такий зворот не нищив нашої духовости, тільки замкнув нам очі впродовж кілька десятків літ на всі ті духові вартості й потенції, що їх витворили колись ще здорові вищі суспільні верстви, наші й чужі. Той зворот відмежував нас від духового світу давньої, ще здорової аристократії і не дозволяв нам спинатися в своїй ментальності вгору. Одначе скоро під впливом західньо-європейських течій почалося також вирівнювання по найнижчій моральності і „пролетарській” духовості, що триває ще й досі та доходить до берегів.

Людина має дві „душі”, дві вдачі, дві природи — нижчу — звірячу, і вищу, що протилежна до нижчої, вдачу з осідком у животі, як казав Плятон, і вдачу з осідком у серці. Ота „філософія живота”, що каже потурати всім нашим найнижчим нахилам, гонам і пристрастям, а негує усі наші вищі прямуювання, почала щораз то більше пронизувати нашу літературу (Винниченко), а твори в стилі „Нагод і пригод” панівна критика вважала за найкращі літературні осяги, твори легкі, „до подушки”, забарвлені обовязково сексуалізом „з канапою”, твори, що нічого не осуджували, нічого не пропагували, не докоряли совісті, не нагадували людині її вищих призначень, не казали виконувати жадних життєвих зусиль, а спокійно дозволяли гойдатися на гамаку своїх пристрастей та безжурно дрімати у ментальності ідеалів „*panem et circenses*”.

Королева ж починає „вирівнювання по найвищому типу”. Піднятися до найвищих духових висот, потенцій і досконалостей, стати справжнім аристократом духа, що володіє так само добре своєю нижчою природою, як землею чи зброєю, що тримає її в послузі не гірше, як підданих, що вміє шляхетні пориви серця реалізувати так само зусильно й жертвенно, як і ставити оборонні замки, що має стільки лицарського вогню в серці, скільки і в замковій ваграні — ось ідеали, що пронизують творчість нашої авторки. Аристократка духа, та не типу Кобилянської в її давніших творах, розхимерованої Ніцшим, а аристократка з духа Христа, Христовий воїн і лицар, дарма, що в жіночій постаті. Що Вячеслав Липинський зробив у нашій державно-політичній думці, такий самий переворот робить Королева у нашій літературі.

Той здоровий аристократизм, глибоко вкорінений у християнство, може найкраще проявився якраз у повісті „Предок”. Характеристична для твору розмова арабського аристократа з еспанським лицарем про звірята з приводу загибелі освоєного лева:

„— Ми в нашій землі — звикаємо до звірят.. (— говорить емір Ібрагім. —). А це ж був „правдивий володар пустині” — найгарніший з усіх пород левів, лев з Атляських гір. Не було йому рівного в красі. Майже людські риси мала його шляхетна голова. Не було йому рівного й у відчутті гідности своєї. Чувся він майже, як лицар...

„Не псів, а лева й малпу тримав емір при дітях своїх:

„— Щоб не до пустих і нищих забав із псами звикали. Пес бо — раб і слуга з природи. Але, щоб горду*) й шляхетну вдачу лева

*) Тут мова про гордість у значенні почуття своєї людської гідности, а не про грішну гордість.

завжди мали перед очима. Малпа ж, щоб нагадувала хлопцям, якою потворою стає людина, коли забуває про гідність людську, хоч рухами увесь час наслідує людину” (стр. 72).

Досі у нашій найновішій літературі, лянсованій панівною критикою, переважала „малпа”, Королева ж переможно впроваджує до неї „лева”, що панує над джунглями своїх пристрастей і оживляє духову пустелю. В цьому ж і її переломове значення.

Своє вирівнювання по найвищому типу проводить Королева двома шляхами — світом здорової аристократії і християнським світоглядом.

Авторка сама походить із високих аристократичних родів. Той світ дуже добре знає, в нім жила, оберталася та пізнала наскрізь традиції своїх предків, студіюючи родинні хроніки й інші історичні джерела. Якраз із бувальщини своєї власної чи предківської бере сюжети й тематику. Минулого року видане „Без коріння” — це її автобіографічна повість-спомини. „Предок” же — це перша частина до „Без коріння”, дарма, що написаного раніше. Королева задумала написати ще й третій том родової трилогії п. заг. „Сестра”, спертій на своїх переживаннях, коли вона була сестрою Червоного Хреста в часі світової війни, та на вражіннях з часу української держави. Як відомо, по одній своїй бабуні походить авторка з давнього високого еспанського роду, колись спорідненого з королівським мадридським двором. Ще й нині має письменниця в Еспанії своїх крених, між іншим одного професора університету, що перекладає тепер її „Во дни они” еспанською мовою. Королева дістала давні еспанські хроніки свого роду і на них сперла „Предка”. Особи й події у ньому не видумані, а справжні, історичні, записані у згаданих джерелах. Дон Карльос Лячерда, герой повісти — це один із справжніх предків авторки (письменниця підписується навіть криптонімом Лячерда). Якщо рецензент „Діла” враз із своєю співрозмовницею дивується, чому авторка каже мандрувати Донї Хуанї з труною чоловіка-короля по Еспанії, то не знає, що вістки про ту подію можна зустріти в кожному ліпшій підручнику еспанської історії. Однак тій історичній події надала письменниця дуже глибокий символічний зміст, який ліберальній ментальності годі збагнути. Коли критики чіпляються „нерівномірної” чи „незугарної” композиції, то також не знають, що це спроба відтворити дійсну життєву нитку свого предка, як у „Без корінню” свою власну, та що літописні записки, а не авторка створили композиційні заложення.

Донедавна в нашій літературі всевладно панував пригноблений селянин, або часто хиткий інтелігент. Аристократ зявлявся рідко, а й то принагідно, здебільша підо впливом соціалізму у злому світлі, як дармоїд, гнобитель і ворог народу. Королева ж веде нас у світ аристократії-лицарства, тих творців історії, будівничих Європи, що довели її від напівлісового життя до новочасної культури, тих подвижників із найбільшою творчістю й зусиллям — та показує, звідкіль вони черпали духову силу. Одним із тих джерел був родовий герб. Сучасникам, дітям демократії, — що ледве що знають вже про своїх дідів, а поза найближчою ріднею I. ступня, звичайно розкиненою по цілому світі, інших членів роду пізнають принагідно, або випадково довідуються про їх існування, — навіть важко уявити

собі, яке значення мала родова традиція, символізована гербом. Герб вязав минулі покоління з сучасними і майбутніми, а через них і з цілою батьківщиною, робив відповідальним лицаря за вчинки перед славними предками і незваними нащадками та цілим лицарським станом; ганебний вчинок плямив рід минулий та прийдешній і міг стягнути родове прокляття. Через те лицар повертався й діяв немов на очах предків, що грізно гляділи з портретів, так само як чув глухо, але сильно, докори нащадків за сплямлення герба. Як для римського патриція предківські маски, уставлені на полицях в світлиці, так для лицаря герб був тим могутнім „memento“ Коли Карльоса огортає спокуса до злого й підшіптує йому, що такого вчинку допустився навіть якийсь чернець, чує він врешті вирішний голос в душі: — „Безіменний чернець Августиніанин міг і може вчинити, що вчинити. Але кастильський лицар — ні!“ Для постійної пригадки звязку з родом, лицарським станом і батьківщиною звичай казав значити своїм гербом важніші предмети вжитку, отже зброю, одяг, замкові брами, повози, навіть молитовник, а вже обовязково мусів виділитись герб на всіх документах і письмах, написаних чи хоч би й переписаних ним книжках. Це вказувало, що лицар бере повну відповідальність враз із своїм родом за письмо чи твір та порукає його нащадкам, щось подібно, як сьогодні хтось оповіщує щонебудь за повним підписом. Ось тому й письменниця вмістила свій родовий герб на „Без корінню“ й „Предку“, тим більш, що в обох тих творах описана бувальщина її роду, дарма, що в змодифікованій літературній формі, обидва вони вийшли з гербового духа й крові. Коли деякі критики закидали їй нескромність з приводу того гербу, то виявили велике незнання лицарського звичаю й незрозуміння цілого стилю її творчости. В тому закиді проявилася мабуть також давня нехтіть нашого народу до гербів — чужих, від яких він стільки вертпів, нехтіть, яка не знає, або забуває, що ми мали й українські герби — творців держави Хмельницького та її керманічів аж до скасування гетьманщини, блискучих подвижників нашої культури і відновителів державницької думки. У декого з критиків словом чи письмом може проявився ще й той дух черні, що воліла Москву, як кармазинників, воліла орла Петра I., як герб Мазепи.

Одначе без уваги на все Королева не перецінює гербу. Вона дуже добре знає, що сам герб ще неvistарчальний, що природний родовий звязок аж у сполуді з надприродним — християнською релігією міг створити подвижників Європи, учасників хрестоносних походів, будівничих недостижних святинь, шкіл, шпиталів і захистів, щойно меч з хрестом, меч просвітлений християнським духом міг бути позитивно творчий і висунути Європу, мало що не найменшу частину землі, на чоло світу. Бо ж не один гербовий рід мав нераз стільки само великих злочинців, потайних розбишак, високошанованих обманців і нужденних самолюбів, скільки і людей гідних наслідування та подиву. І тільки християнська релігія вміла відділяти зерно від кукілю у родовій традиції та спонукати іти за добром. Сам герб витворював лише активність, відповідну атмосферу творчости, готовість до чинів та жертв, був підложжям для них, але так само добрих, як і злих, частіше останніх, коли лицар давав себе піврвати родовій гордості чи пристрастям. Тільки Христос небесними лас-

ками міг приборкати буту гербовців і спрямувати їх активність в порі у доброму напрямі, тільки глибоко вкорінене в роді християнство, тільки почуття приналежності не тільки до свого, але й до цілого людського роду, що його спільний батько — Небесний Отець, могло створити здорову традицію, здоровий і творчий аристократизм.

Письменниця знає, що герб — тільки одна з пригожих умовин, особливо в давніших часах, щоб дійти до здорового аристократизму, однак не одинока та не конечна. Герби діставалось за визначні вчинки; через те й вони витворювали творчу атмосферу чинів. Але ж про подвиги багатьох людей ніхто зо смертних інколи не знає й не відає, а проте є Хтось, Хто записує їх у „Книгу Шляхетних”, витискає в їх душі герб — знамено небесної ласки, невидної відзнаки, що робить їх правдивими аристократами духа — справжніми християнами. „— З привілеями гранда треба народитись; — говорить домініканин патер Інніго — вчений ступінь, як і славу, як і все в світі — треба здобути, пройшовши всякі зовнішні перешкоди й формальності. А святим може і сміє бути кожен: і вчений і пастух. Ні патентів, ні титулів на святість не треба, тільки милости Божої та доброї волі. А та щира й добра воля привертає й милість Божу” (стр. 7).

Королева не ідеалізує лицарства, не ховає дійсности. Вона зображує так само лицарські гріхи, як і подвиги, але передовсім показує, як християнська релігія двигала їх з упадку та присмирювала пристрасті й егоїзми. Якраз у „Предку” зображений лицар, що підо впливом християнської релігії глибоко перероджується духово і стає паном свого нижчого „я”; у ньому звіря покорилося людині.

Королева зуміла схопити в белетристичній формі суть християнства у практичному житті. В чому вона? Це можна зілюструвати за Ферстером таким прикладом із медицини. Існує своєрідна форма серцевої недомоги. У недужого обнижена чинність серця триває навіть тоді, коли властиво органічні хиби, що викликували забурення, вже давно вилікувані. Причина того далі тривального серцевого ослаблення в тому, що з-під порога свідомости діє ще водно думка про недомогу; хворий не має ясного і певного зображення про те, що його серце може вже добре працювати, і те, що може, на правду виконає. Через відсутність такої ясної певности т. зв. іннервація зовсім не діє. Так само буває з усяким духовим діянням на гони й пристрасті. Вже старинні знали, що людина має дві природи, вищу, духову, та нижчу, егоїстично-звірячу, та навіть признавали, що перша повинна панувати над другою, однак не мали ясної певности в тому напрямі і хворіли на недомогу духа супроти змисловости. Духове життя було обнижене. Аж Христос своїм прикладом і Божою наукою дав людству ту ясну й виразну певність, що дух може опанувати нижчу природу включно аж до інстинктивного страху перед смертю, а тисячі святих і мучеників потвердили це наглядно й очевидно. У проіннятих християнством людей, у правдивих християн, наступила іннервація серця і почала діяти, духове життя зміцнилось, оживилось і стало переможне супроти матеріяльної природи. „Добрий християнин — кажучи словами Ферстера — уже не може втопитися цілковито в нахилах своєї природи, бо вогнен-

ним пятном вириту має в своїм сумлінні свідомість вищих призначень, тож в упадку мусить відчутти зраду своєї справжньої істоти й мети. Сповнений сон про досконалу Людину загриває його невпинно, щоб іти наперед, вириває його з безтурботної дрімки самозадовільля та загострює в ньому самопізнавальний і самоосудний змісл". „Христос дав нам іннерваційну силу, що може вищі доцільні поняття перенести в життя волі, ...дав нам немов новий мозок, яким кермує не кадовб, а Бог, ...унагляднив своїм прикладом вищі правди і переніс Божого духа в »моторичну« царину»... „показав, як можна належати цілковито до життя і не менш цілковито також до Бога”.

Якщо в останніх часах так підупала влада духа над тілом, то тільки тому, що новітня натуралістична філософія, яка каже давати змісловості упуст і не ставити жадних обмежень, знищила згадану певність і виразність, дарма, що ніякі органічні перепони влади духа над тілом не існують, як при згаданій вилкуванні, а проте триваючій, неможозі серця.

Королева якраз схопила ту суть практичного діяння християнства, того непереможного духового відродження й сили, що їх воно приносить. Схопила й зобразила в гарних літературних образах, змальованих з великим хистом і тонким знанням людської душі. Дивлячись на відродженого вже Карльоса, нагадується нам прекрасна різьба Аполльона, де голова цілковито панує над кадовбом, — або памятник Медичів долота Мікель-Анджеля: у стіп енергійного мужчини лежить затоплена в сон ніжна жінка. Спершу у стіп Карльоса — дримає-спить ще жіноча постать — уосіблення совісти й глибшого духового життя. Згодом вона будиться і оживає; Карльос схиляє голову та покірливо дає себе вести її ніжній і теплій руді. Карльос воскресає з гробу змісловости й матеріального життя. Спершу в Карльосі дух і матерія немов іще розділені, а його воля не має сили, щоб дати перевагу духовому світові в земнім організмі. Опісля ж, вглибившись у Христову науку, чується він як птах, який досі не знав, що має крила; ось уже розуміє він, що може літати й бути вільним. „Був це інший Карльос — пише авторка — ...від кількох днів з його очей випромінював лагідний та рівний вогничок, неначе вже розсвітилась лямпата серця його тим небесним полум'ям, що падає з неба у Великодню Ніч” (стр. 33).

Дивуються ліберальні критики і здвгають раменами: Що за несамовита мандрівка Доньї Хуани з трупом свого чоловіка, короля дон Феліпе! Що за божевілля ожидати його воскресення перед похороном! — А це ж глибоко символічна картина, це образ тієї нашої притаєної невпинної туги за визволом з панщини тіла, туги за безсмертністю духа, туги за світом високих ідей, за неокресленою красою і величчю, за тим грецьким „мегала айтейте”, туги за чудом розбудження-воскресення тієї сонної жіночої постаті у стіп кожної людини. Це виразно говорить Беата на прощання, вступаючи до монастиря:

„— Чудо!... Чудо!... Вже сталось... Я говорю Карльосе!... — Не „воскресення”, володарко (звертаючись до Хуани), не воскресення... Помилка це! Відродження!... Дитина твоя, твій новий син... В нім (в Карльосі) житиме по смерті дон Феліпе. В нім відродиться... на радість твою!”

Мандрівка з трупом — не дочіплена, не знати *пощо*, картина — ні, це поза своєю історичністю ще й глибоко символічна інтродукція — заповідь дії, що відбувається в Карльосовій душі.

Одначе головну суть повісти „Предок”, її основну ідею і змісл годі збагнути і як слід оцінити приземним душам, прожертим натуралістичною ментальністю, вирівняним більш чи менш по лінії найнижчого світовідчування.

Про те, чи твір якийсь подобається нам, чи ні, рішає не розум, не розумові поняття й мірила, не повна свідомість, а скоріш підсвідомість та напівсвідомість, отже почування, інтуїція, ірраціональні чинники, всі ті психічні наверствовання, що уложилися в нашім „я” від життєвих початків. Там, у психічних глибинах, коріняться релігійність, це відчуття життєвої таємности, інтуїтивне схоплення дійсної духової реальности поза змісловим пізнанням. У новітніх людей, навіть у розумово віруючих, просіяло у підсвідомість дуже багато матеріалістично-атеїстичних та натуралістичних елементів, що вдиралось туди всіма отворами душі, з книжок, розмов, кіна, преси, з цілою новітньою ментальністю й духовою атмосфери. До того постійне абстракційно-книжкове думання, накинене згори і відірване від решти психічних сил, а далі скоре темпо сучасного змеханізованого життя, що ніде й у нічому не бачить ніякої таємниці, наставило людей тільки назовні, а відвернуло їх увагу від внутрішнього життя, від глибших духових переживань, зробило їх наскрізь екстраверсійними життєвими типами, а вбило у них більш чи менш всяку інтроверсійність, всяке духове скуплення і зосередження. Те все разом придусило глибші релігійні порухи душі, придало й знечуло підсвідому релігійність, наверствовало багато матеріалістичного намулу і наставило атеїстично, а бодай арелігійно ірраціональне життя. Через те зустрічаємо такі парадокси, що інколи люди розумово віруючі мають арелігійне (з убитою релігійністю) ірраціональне життя, а враз з ним і ціле світовідчування — та навпаки, іноді люди розумово атеїсти, або скептики, проте завдяки своїм окремим внутрішнім переживанням або попередній давнішій розумовій вірі зберегли релігійну підсвідомість. Живуть вони в глибших психічних верствах ще тим світлом, що його джерело в їх розумі вже померкло, подібно як до нас доходить світло зір, що давно погасли. В тому мабуть причина таких розбіжностей у оцінках творчости Королевої. Тут либонь ключ до явища, що одні, дарма, що між ними є і релігійні скептики, захоплюються її творами, інші ж, між ними і деякі віруючі, відчувають більшу чи меншу нехить, хоч усі признають їй хист і рутину. Вирішна в цьому підсвідомість, а не свідоме, розумове життя. Ясна річ, не беру під увагу тих, що в них глибше світовідчування ще мало розвинене (недолітні) або тих, що взагалі не вміють вживатися в глибші твори.

Нам подобається твір з таким самим світовідчуванням, як наше, настроєний на тон нашої душі. Годі віднаходимо в ньому частину себе, знаходимо потвердження своїх власних міркувань, переживань та досвідів, у нас повстає резонанс та свізвучність, яка дає якраз задовільля і приємність. Тоді ми вибачаємо авторові всі технічні недотятнення і більш чи менш підхожий для нашого смаку вибір мистецьких засобів; вони стають тоді друго- чи третьо-рядною справою.

Коли ж тієї співзвучности немає, наша нехить підсвідомо роздуває малі технічні чи мистецькі промахи до засадничих справ та кидає тінь на цілий твір.

Королева — письменниця, що вміє блискуче зобразити найтонші, найніжніші і найглибші етично-релігійні порухи душі. Красу її творчости вповні можуть відчуті тільки читачі зо співзвучним світосприйманням. Для них твори Наталени будуть завжди повні запашної краси й величі, будуть духовою насолодою та джерелом сили й росту. Люди ж з погаслою ірраціональною релігійною іскрою, без огляду на своє релігійне чи арелігійне розумове життя, будуть мабуть бачити в них тільки деякі гарні картини, порівняння, рутину — тільки плями світла й тіні, ніколи ж могутньої світляної течії, що веселкою витрискує з глибин християнської душі; як дальтоністи, сліпі на барви, спостерігатимуть лише контури, обриси, ситуації, — ніколи ж величі й гармонії красок; їх духовий апарат схоплюватиме, так сказати б, тільки довгі хвилі — зовнішню красу, що підпадає змислам, ніколи ж короткі, але глибокі духові хвилі внутрішньої краси й могутности. Для ще інших, що застрягли в життєвім багні, але не згубили релігійної іскри, будуть книжки Королевої болючим бичем, голосом сумління, що спонукуватиме їх до каяття і поправи, до духової обнови, слідом за відродженням „Предком“.

Останні два розділи „Предка“ зображують відносини на Волині в I. пол. XVI. в., куди помандрував Карльос із своїм другом, дідичем Адамом. Це сливе перша поважніша спроба змалювати життя Волині в тому часі враз із першими вогниками релігійної боротьби, що почала тоді загорятися на тлі церковної унії. Спроба з літературного боку вдатна, історично зовсім вірна, сперта на достовірних джерелах, особливо тогочасних літописах — та проте викликала вона невдоволення у деяких кругах. Обурились православні, що там зображений великий занепад тодішньої православної Церкви. Трудно: образ правдивий, дарма, чи комусь приємний, чи ні. Вистачить заглянути до творів Вишенського. Хоч був він великим оборонцем православної Церкви, проте зобразив її тодішній занепад ще в гірших красках. Зрештою, інакше годі зрозуміти унійні прямування тодішніх високих українських духовних, в чому вони бачили найкращий засіб дивинути на вищий рівень українську Церкву. Годі вимагати від авторки, щоб фальшувала чи затаювала історичну дійсність. — Для інших несимпатичне те, що латинський домініканин о. Каєтан, та й сам дідич Адам, латинянин, вийшли в дуже добрім світлі, як щирі помічники українського місцевого населення та прихильники унії. Нам, що сьогодні зустрічаємо часто неприхильне відношення латинян до нашої Церкви й народу, годі й повірити, що колись було йнакше. А проте воно так було бодай у деяких одиниць. Вистачить згадати цілу низку унійних церков на Поділлі, побудованих дідичами-латинянами. Признаючи те, можна б очевидячки спитати, чому авторка вибрала якраз позитивні, а не негативні в тому огляді постаті, що тоді вже також були в поважній скількості, або чому не зобразила й одних і других. — Авторка, сама латинянка, що походить із роду колись українського, проте вже давно спольщеного, хотіла безперечно вказати, як повинні відноситись латиняни до нашого народу й Церкви, поставити

взірець може й для сучасних своїх кривняків. Не забуваймо, що Адам Борковський це другий предок Наталени Королевої з Борковських, ще більш безпосередній, як Карльос, власник тих волинських посілостей, де вона народилась. Не маємо причини сумніватись, що історичний Адам інакше ставився до місцевого населення, бо ж власне в роді Наталени втримувались традиції прихильного відношення до українців, традиції, що дали їй якраз змогу повернутись до українства, подібно, як в роді Шептицьких чи Липинських. Не забуваймо ж, що авторка ілюструє в белетристичних картинах немов історію свого роду і його духа. Аджеж „Предок” — це перша частина до „Без коріння”, аджеж на обох книжках тому саме видніється той неприємний для декого герб.

Королева — письменниця не так сучасности, як майбутности. Вона належить не до смеркаючої, а до світаючої епохи, не до тієї, що кінчається, а до тієї, що починається в світі і в нас, до епохи вирівнювання не по найнижчому, а по найвищому духовому типу. Аж коли нова епоха запусить широко коріння, коли загал нашої інтелігенції відчує всю порожнечу новітньої матеріалістично-натуралістичної ментальности, коли місце сучасної розперезаности, самоприкраси й усевиправдування заступлять самовідречення й самоосуд та розпічнуть справжній поступ, дійсну культуру особовости, коли наш загал глибоко затужить за Христом — аж тоді вповні відчує та оцінить він і творчість авторки „Предка”.

З ПРЕСИ і КНИЖОК

В своїй статті „Київ, Вічне Місто“ в цьому числі „Дзвонів“ доказує зовсім слушно Ю. Липа, що княжу київську державу зруйнували не татари, а розпуста, не Багій, а бенкет, що став згодом центральною точкою київського життя, не зовнішній ворог, а внутрішній — розперезаність, наслідок незлічних багатств, згромаджених з торгівлі на перехресті шляхів Європи й Азії.

Як бачимо, Київ зустріла доля старинної Греції і Риму. Доки в Греції „Аполльон карав стрілами розпусників і злочинців“, мала вона свій Маратон, Термопілі, Саламіну, Плятеї. Коли ж софісти поширили релятивність моральних засад (*ἄνθρωπος μέτρον πάντων*), то аж Демостенова байка про осла спонукала їх послухати мови про оборону батьківщини. Не Филип Македонський, а Протагор і Горгій знищили грецьку державність. Поставлений згодом лев на хейронеїських полях, пам'ятник погрому, той гробівець грецької незалежности — це грізне „мементо“ для всіх часів і народів, це наглядна оцінка всіх творців і пропагаторів релятивістичної етики. Подібно й Рим, той Рим Сцеволів, Клявдіїв, Регулів, Сципіонів, Гракхів, Рим непереможних римських легіонів знищили не германи, а море багатств з провінцій, що заливало Вічне Місто, не Одоакри, а Нерони, не ворожа зброя, а „сенае, ludі, circenses“, не вандали, а сибарити, не германська віртус, а римська лібідо, не германський Водан, а римська Венера.

Це все доказує, що „моральні закони так само важні, як фізичні; преступлення одних чи других веде до руїни й упадку“ (Міллікен). Цю глибоку життєву правду потверджує і доля Києва. А висока етика може панувати тільки там, де вкорінене переконання, що „Ὁ Θεός μέτρον πάντων“, а не „ὁ ἄνθρωπος“, де моральні закони землі мають санкцію небів. Про це все треба нам пам'ятати особливо тепер, коли святкуємо 950-ліття хрищення Києва. „Restaurare omnia in Christo“ — ось шлях до відбудови